

slijed /ijē/. Naravno, ni pisanje *je* ne bi pomoglo – kao što sada ne znamo kada treba troslov *ije* od jata iznimno čitati dvosložno, još manje bismo mogli prepoznati kada treba tako čitati dvoslov *je*. Donijet ću jednu Cesarićevu pjesmu kojom sam se bio poslužio u takozvanoj akademskoj gramatici iz 1991.:

POLÚDJELA PTICA

1. Kàkvi₁tō glāsi čūjū₂se u₃mráku,
2. Nad₄nōčnīm-pòlēm, visòko u₅zráku?
3. Kò₆li₇tō pjěvā? Ah, ništa, sitnica:
4. Jědna u₈létu polúdjela ptica.
5. Nàdlijěće sěbe i₉òblake tròmē,
6. Svjětrom₁₀se i₁₁grā i₁₂pjěvā o₁₃tòme.
7. Svū svòju vjěru u₁₄krílima nòsěci,
8. Kùdā₁₅tō lětī, štò₁₆bi htjěla dòsěci?*
9. Nije₁₇li v₁₈rijéme da₁₉gnijězdo v₂₀ije?
10. Kad₂₁bùdē hládnò da₂₂se₂₃ù₂₄nem grījē.
11. Kò₂₅li₂₆te₂₇pòsla pjěvati u₂₈tmīnu?
12. Slèti u₂₉nižū, u₃₀bòjū sudbīnu.**
13. Nè₃₁marī zà₃₂tō polúdjelā ptica.
14. Pjěvā o₃₃svjètru štò₃₄je svū golīcā.
15. A₃₅kad₃₆je₃₇umor jědnòm bùde s₃₈vō,
16. Nēce zà₃₉òdmor nāc nijědnò d₄₀řvo.

* Naglasak dòsěci označio je sam Cesarić.

** Naglasak sudbīnu označio je sam Cesarić.

U toj pjesmi imamo čak sedam puta troslov *ije*: u 5. stihu *nadlijeće*, u 9. *nije*, *vrijeme*, *gnijezdo*, *vije*, u 10. *grije* i u 16. *nijedno*. Od tih sedam primjera samo je u *nadlijeće*, *vrijeme* i *gnijezdo* troslov *ije* refleks dugoga jata, u ostalima ili nije riječ o jatu, ili mu odgovara sãmo *i* u *ije*. Pjesma je pisana u jedanaesteru, samo u 7. i 8. stihu imamo dvanaesterce, jer se sadržajno izdvajaju i jer jedini imaju na koncu naglasak na 3. slogu do kraja riječi.

U dva slučaja, *nadlijeće* i *vrijeme*, prekrizio sam slova *ij* kako bih pokazao da

se tako ne izgovaraju, to jest ne /ij/ (takvom sam se transkripcijom služio u spomenutoj gramatici kako bih označio jednosložan refleks). Peti stih tako s jednosložnim refleksom postaje pravilnim jedanaestercom. Problem je u 9. stihu. Pročitamo li i *vrijeme* i *gnijezdo* s jednosložnim refleksom, dobivamo deseterac, pročitamo li obje te riječi s dvosložnim *ije*, nastaje dvanaesterac, kojemu tu nije mjesto u strukturi pjesme. Prihvatimo li pak jednosložan izgovor u *vrijeme*, a u *gnijezdo* (što je u pjesmi značenjski ključna riječ!) dvosložan, spašen je očekivani jedanaesterac. U hrvatskome pjesništvu ima mnogo primjera za takva iznimna čitanja.

I na koncu, nešto o smislu norme. Norma treba odražavati biran, nje govoran, reprezentativan jezik. Takva je srednjoeuropska tradicija, a hrvatski jezik pripada njoj, iako mu je to u nekim razdobljima bilo sprječavano. Takva tradicija čuva razlikovnost. Istina jest da se u praksi od norme odstupa i često i na različite načine i s različitim uzroka. Ali nema smisla da bez teških i ozbiljnih razloga i norma odstupa od sebe same.

Dalibor Brozović

SVEUČILIŠNI UDŽBENIK O POUČAVANJU HRVATSKOGA JEZIKA

Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika (u izdanju "Školske knjige", Zagreb, knjiga 1., 1996. i knjiga 2., 1998.) dr. S. Težaka *prva je sustavna metodika hrvatskoga jezika*. Težakov je sveučilišni udžbenik nastao kao rezultat višegodišnjega, predanoga, samozatajnoga, upornoga i stvaralačkoga rada. Autor je *poznati i dugogodišnji osnovno-*

školski, srednjoškolski i sveučilišni nastavnik hrvatskoga jezika i metodike nastave hrvatskoga jezika.

Sveučilišni udžbenik *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika* uspostavlja teoretsku i praktičnu razinu u osvjetljavanju i promišljanju nastave hrvatskoga jezika u hrvatskim školama.

Među teoretskim ishodištima Težak ističe činjenicu da su u nastavi hrvatskoga jezika neodvojivi čimbenici hrvatski jezik i hrvatski učenik te u svezi s tim upozoruje na četiri činjenice odsudne u određivanju svrhe te nastave:

“Prvo, škola nije jedini odgojni čimbenik. (...) Uspjeh je zajamčen samo u sretno utemeljenoj suradnji svih čimbenika.

Drugo, hrvatski jezik i po svom lingvističkom ustrojstvu, i po svojoj povijesti, i po ulozi u životu naroda kojemu pripada ima sasvim osebujan položaj u odgoju, neusporediv s položajem jezika u školstvu razvijenih europskih zemalja.

Treće, hrvatski je jezik po svojim funkcijama izrazito odgojni predmet jer se u njem izgrađuju i u njem pohranjuju sve kulturne nacionalne vrijednosti koje ne mogu biti bez odraza na volontativni i emocionalni angažman svih koji se njime služe” (knj. 1., str. 23.–24.).

A bit te odgojne sastavnice sažimlje u ove rečenice: “Idejne smjernice razvoja hrvatskoga školstva moraju biti pouzdano jamstvo da će se mladi čovjek u punini osposobljavati za sretan život i uspješan rad u svom vremenu u svojoj Hrvatskoj, pa i izvan nje, vođen sviješću: Najprije sam čovjek, potom pripadnik svoje obitelji i naroda, a istom nakon toga i sljedbenik svoje vjerske ili svjetonazorne zajednice, član svoga staleža, pristaša slobodno izabrane političke stranke ili koje ideje koja nije nadređena ni suprotstavljena načelima čovječanstva”(knjiga 1., str. 23.).

Nakon takvih promišljanja svodi svrhu nastave hrvatskoga jezika na tri osnovne sastavnice:

- spoznaja o biti, osnovama i značajkama hrvatskoga jezika
- svijest o potrebi učenja i njegovanja hrvatskoga jezika
- pravilna uporaba književnoga, odnosno standardnoga hrvatskoga jezika u govorenju i pisanju.

Teoretsku razinu izgrađuje na predlošku relevantne literature iz različitih disciplina (jezikoslovlja, metodike, didaktike, psihologije, znanosti o književnosti, informatike, komunikologije, filmske umjetnosti). *Interdisciplinarni pristup* proizlazi iz predmeta proučavanja i promišljanja. *Nastava hrvatskoga jezika* utemeljuje se na spoznajama različitih znanstvenih disciplina, a metodika te nastave očituje se kao sintetska znanost. Zahvaljujući autorovoj svestranosti, tj. autorovu poznavanju svih relevantnih disciplina koje ulaze u metodički obzor, u rukopisu je uspostavljena *stvaralačka sinteza* spoznaje iz spomenutih disciplina. Oblikujući teoretska ishodišta nastave hrvatskoga jezika, autor propituje i vrednuje domaću i stranu literaturu i, na temeljima te literature, stvara vlastiti teoretski sustav nastave hrvatskoga jezika.

Budući da je metodika hrvatskoga jezika primijenjena znanost, teoretska ishodišta, tj. teoretske se postavke praktično oživotvoruju u stvaralačkim pristupima, postupcima i raznovrsnostima. U udžbenik su uključeni primjeri iz prakse kojima se potkrjepljuju, dokazuju i potvrđuju teoretska ishodišta. Autor uspostavlja čvrstu vezu teorije i prakse u skladnim odnosima. U oblikovanju sadržaja Težak je uspostavio sustav poglavlja koja su logički povezana i u toj povezanosti zatvaraju

domišljen metodički sustav – *sustavnu metodiku hrvatskoga jezika*.

Tematske su sastavnice toga sustava: *teoretska ishodišta nastave hrvatskoga jezika, temelji nastave hrvatskoga jezika, načela nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi, sustavi i pristupi u nastavi hrvatskoga jezika, programske vrste nastave hrvatskoga jezika, nastavni oblici, izvori u nastavi hrvatskoga jezika, nastavne metode*.

Tematska raščlamba praktičnoga dijela ostvaruje se ovim tematskim jedinicama: *projektiranje nastave hrvatskoga jezika, ustroj nastavne jedinice, priprava za obradbu jezične nastavne jedinice*. Druga cjelina *Didaktičke upute za obradbu jezgrenih sadržaja u nastavi hrvatskoga jezika* obuhvaća ove tematske jedinice: *nastavu fonetike i fonologije, nastavu morfologije, nastavu tvorbe riječi, nastavu sintakse, nastavu stilistike, nastavu leksikologije, dijalekte i dijalektologiju, nastavu povijesti hrvatskoga jezika*. Treća cjelina obuhvaća *usmeno i pismeno* izražavanje i uspostavlja sustav jezičnih vježbi: vježbe razgovaranja, vježbe opisivanja, vježbe pripovijedanja, vježbe tumačenja, vježbe raspravljanja, vježbe upućivanja. Posebnu *tematsku jedinicu* u toj cjelini autor posvećuje vrednovanju učeničkih pismenih radova. U četvrtoj cjelini – *Primjena didaktičkih načela u nastavnoj praksi* ove su tematske jedinice: integracijsko-korelacijski postupak u nastavi hrvatskoga jezika, primjer jezičnoga pokusa preoblake, stvaralačko-semantički pokus, utvrđivanje gramatičkoga znanja jezičnom analizom naslova, izbor sintaktičkih jedinica u stvaranju priče, utvrđivanje gramatičkoga znanja govornom vježbom, strip u nastavi hrvatskoga jezika, tvorba riječi kao metodička potka u nastavi jezika, književnosti i filma.

U tematskoj cjelini *Književno djelo u nastavi hrvatskoga jezika* obrađene su ove nastavne jedinice: Književna i jezična interpretacija Frankopanove pjesme *Srce žaluje da vilu ne vidi*, Pristupi jeziku Reljkovićeve *Satira*, Jezik Augusta Šenoa u nastavi hrvatskoga jezika, Riječ Tina Ujevića u nastavi hrvatskoga jezika, Pročavanje pjesničkog jezika Dobriše Cesarića i Dragutina Tadijanovića u nastavi hrvatskoga jezika, Nonsensna i normativna gramatika Zvonimira Baloga u nastavi hrvatskoga jezika.

Sveučilišni udžbenik o kojem je riječ uspostavlja čvrstu vezu nastave jezika i nastave književnosti. Književno je djelo *jezična umjetnina* te se pojavljuje kao predmet *jezične i stilističke* raščlambe (lingvostilistički pristup književnom djelu). Jezično-stilsku raščlambu i tumačenje dr. Težak ostvaruje na tekstovima iz hrvatske književnosti (iz starijeg i novijeg razdoblja).

Primarnom tekstu autor pridružuje literaturu kojom se služi pri pisanju glavnoga teksta u udžbeniku, potom pojmovno i predmetno kazalo te kazalo prezimena.

Tako je sveučilišni udžbenik o kojem je riječ, zaokružen i oblikovan kao cjelovito znanstveno-stručno djelo koje obilježuje povijesni datum u povijesti metodike hrvatskoga jezika. Jer: to je *prva znanstveno i stručno utemeljena sustavna metodika hrvatskoga jezika*.

Stoga treba pohvaliti sve one koji su pridonijeli da se ta vrijedna i dugo očekivana knjiga tiska. Ona će, duboko sam uvjeren, uvelike pripomoći stvaralačkom učenju hrvatskoga jezika, odnosno učiteljima hrvatskoga jezika poslužiti će kao pouzdan priručnik u ostvarivanju svakodnevnih odgojno-naobrazbenih zadaća u nastavi. I konačno: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika* ima znanstveno-

-*stručnu i nacionalnu* vrijednost te će odigrati važnu ulogu u izgrađivanju nacionalnoga identiteta hrvatske mladeži.

Autor knjigā pokazao je da posjeduje iznimnu erudiciju i akribiju u ovom iznimno kvalitetnom sveučilišnom udžbeniku za nastavu hrvatskoga jezika u suvremenoj hrvatskoj školi. Upozorujem da je dr. Težak u svojem djelu pokazao da je i sam stvaralac novih riječi, dosad nepoznatih u hrvatskom jeziku, u što će se uvjeriti svi koji budu čitali danas-sutra njegov udžbenik, ali istodobno da je dobar poznavatelj hrvatskoga standardnoga jezika, ali i jezika tisućljetne hrvatske književne i kulturne baštine.

Dvije knjige pod naslovom *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika* rezultat su dugogodišnjega samoprijegornog rada dr. S. Težaka, rezultat su proučavanja relevantne jezikoslovne i metodičke literature te praktičnoga provjeravanja metodičkih pristupa i modela u poučavanju hrvatskoga jezika u našim školama.

U trenutku kad se u Republici Hrvatskoj nastoji preporoditi hrvatska škola, osobito nastava *hrvatskoga jezika*, i to na svim stupnjevima (od predškolskoga odgoja, osnovne, srednje do visokih škola i fakulteta), Težakov se sveučilišni udžbenik pojavljuje kao izvanredno uporište za ostvarivanje tih nastojanja. Uostalom S. Težak na to izrijekom upozoruje: "Povijesna istraživanja nastave hrvatskoga jezika ostaju kao zalog novim naraštajima, kojima novo vrijeme nudi, vjerujem, više slobode i više mogućnosti ne samo da stječu akademska zvanja magistara i doktora znanosti u ovoj složenoj, višedisciplinarnoj djelatnosti nego i da uspješnije povežu svoj praktični školski rad sa znanstvenim istraživanjima" (knj. 1., str. 6.).

Stoga s osobitim zadovoljstvom, kao učitelj hrvatskoga jezika i znanstvenik,

napisah ove retke o ovom sveučilišnom udžbeniku koji je namijenjen "u prvom redu studentima hrvatskoga jezika na odsjecima kroatistike i razredne nastave kao udžbenik za predmet koji se u novije doba u srednjoj Europi sve češće naziva didaktikom odnosno nacionalnog jezika (njemačkog, slovenskog i dr.), a u nas je još uvijek uvriježen tradicionalni naziv: metodika nastave hrvatskoga jezika" (str. 5.). Posebno ističem *znanstveno-stručnu i didaktičku* vrijednost Težakova sveučilišnoga udžbenika, jer će, duboko vjerujem, pomoći mnogima, osobito mladim učiteljima (nastavnicima), ali i starijima koji su ranije završili studij hrvatskoga jezika u odgoju i izobrazbi *budućih učitelja/profesora hrvatskoga jezika* na svima razinama učenja hrvatskoga jezika. Valja konstatirati da takvih knjiga nema mnogo u Hrvata a prijeko su potrebne za proučavanje i svladavanje hrvatskoga jezika na svim stupnjevima školovanja u Republici Hrvatskoj. Te će knjige koristiti, držim, i učitelji hrvatskoga jezika i hrvatske mladeži izvan domovine.

Ivan Savić

JEZIČNO OBILJE I FUNKCIONALNOST

M. Kovačević: *Hrvatski jezik između norme i stila*. Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998.

Ocjene suvremenih hrvatskih jezikoslovaca o postojanosti standardnoga hrvatskoga jezika dvjake su. U jednim se ističe da je riječ o standardu postojanih normativnih obrazaca, odnosno o postojanosti u kojoj broj nepostojanih elemenata nije toliki da bi

priječio normalno funkcioniranje standardnoga jezika i da on ne prelazi uobičajene postotke karakteristične za susjedne slavenske i druge europske jezike. U drugima se pak govori o poljuljanosti jezičnih norma na svim razinama – pravopisnoj, prozodijskoj, morfološkoj, sintaktičkoj – koja, doduše, ne dovodi u pitanje jezično funkcioniranje, ali nerijetko nepotrebno narušava standardizacijske tekovine.

Razmišljanja Marka Kovačevića išla bi u red ovih drugih. Polazeći u svojoj knjizi *Hrvatski jezik između norme i stila* od spoznaje da je standardni jezik opće dobro, jednako drugim dobrima te vrste – teritoriju, državi, kulturnim i prirodnim dobrima – autor ističe da ga nitko ne bi smio neprimijećeno i nekažnjeno razarati i po njem samovoljno vršljati. Opisujući jezik kao društvenu ustanovu koja pojedincu ostavlja dovoljno prostora za osoban izbor, autor insistira na odgovornu i promišljenu pristupu jezičnomu fenomenu, napose onih institucija i pojedinaca koji se jezikom profesionalno bave.

Kako je hrvatski jezik posljednjih godina izložen normativnomu urušavanju i destabilizaciji, u kojima amaterskom nezrelošću, nepromišljenošću i neudubljenošću u problem o kojem pišu ili zборе sudjeluju i oni koji bi trebali raditi upravo na učvršćivanju i definiranju njegovih normativnih obrazaca, autor se odlučio ovom knjigom upozoriti na te procese i pružiti odgovore na neke leksičke, semantičke, stilističke i pravopisne probleme suvremene hrvatske standardologije.

Knjiga je podijeljena u četiri poglavlja: *Nedoumice i stranputice*, *Muke lektorske*, *Polemike i osvrti*, *Rasprave i studije*, a nastala je kao plod dugogodišnjega autorova bavljenja hrvatskim jezikom, posljednjih desetljeća u Leksikografsko-

me zavodu za lektorskim i uredničkim stolom. Autor vrlo dobro razlikuje jezične stilove i normu, gramatičke zakonitosti i tanahne stilske nijanse. Upravo je oglednim znanstvenim stilom napisao posljednje poglavlje, a u polemičnim odsječcima duhovitošću i oštroumnim zaključivanjem natkrilio suprotstavljena stajališta.

Posebna je vrijednost Kovačevićeve knjige što probleme hrvatskoga leksika ne rješava iz suženih hrvatskih obzorja već redovito osloncem na europske jezike, pokazujući pritom širinu naobrazbe i veliku erudiciju. U njoj će čitatelj pronaći odgovore na mnoga pitanja i dvojbe s kojima se svakodnevno susrećemo u pismu. Naučit će tako razlikovati glagole *štovati* i *poštovati*, pravilno rabiti imenice *priroda* i *narav*, *religija*, *vjera* i *konfesija*, *redovnik* i *opat*. Saznat će kako jezično obilje ne mora uvijek pridonositi jezičnoj funkcionalnosti i kako se imenice *muško* i *žensko* ipak mogu sklanjati i po imeničnoj sklonidbi, dapače da takva sklonidba živi u hrvatskoj tradiciji puna četiri stoljeća.

Autor upozorava da je *metak dumdumski* i da taj naziv nije onomatopejskoga postanja već da je nastao prema nazivu grada Dumduma u kojem su proizvedeni prvi meteci takve vrste. Argumentirano piše da pridjev *sveti* uz osobna imena nije uvijek sastavni dio imena i da ga valja pisati malim slovom, a velikim jedino kada je u inverzivnome položaju (*Duh Sveti*, *Luj Sveti*). Tomu valja dodati da se pridjev *sveti* i u metonimijskim svezama piše velikim početnim slovom i kada nije u inverzivnome položaju (*Sveti Otac*, *Sveta Mati Crkva*).

Iz ove knjige saznat ćemo da su Pascalova *Pisma* ipak upućena *provincijalcu*, a ne *provincijalu*; podsjetit ćemo se da je u hrvatskome standardnome jeziku mjesto jednočlanoga posvojnoga genitiva (*slika*